

PRAMENY STARÉHO ČÍNSKÉHO PRÁVA

Timoteus Pokora

Pokoušíme-li se zjistit, jaké byly prameny starého čínského práva, musíme si nejprve uvědomit základní představy o poslání práva, které vznikly historicky po sobě a později se vždy vzájemně prolínaly. Je to v podstatě problém vztahu zákonů přírodních k zákonům právním nebo jinými slovy vztah mezi prastarou myšlenkou o universální magické spojitosti všech věcí pozemských s životem lidí a pozdější představou o všemocnosti vyhlášeného zákona.

První představa je svou podstatou universalistická, platná pro celý tehdy známý svět, tj. pro Čínu a kmeny na jejím pomezí. Podle ní není možné chápat žádný lidský čin samostatně, „o sobě“, nýbrž jen v jeho spojitosti nebo v jeho rozporu s žádoucí světovou harmonií. Bylo to tedy především morální hodnocení činů jednotlivců, které si nevyžadovalo a někdy naopak se ani nechtělo opírat o psané právní formy. Tato universalistická představa byla zprvu ovládána magicko-náboženským chápáním vztahů lidí k panovníkovi a panovníka vůči nebi, později pak pod vlivem upevňující se konfuciánské ideologie se stala základem v podstatě feudální a značně ostře formulované třídní morálky.

Proti ní stojí zcela odlišný názor školy právníků (fa-ťia), tak jak se začal formulovat v 4.—3. st. př. n. l. především ve státě Čchin v severozápadní Číně. Právníci tvrdili, že každý stát musí mít své psané zákony, známé všemu obyvatelstvu. Zákony musí přísně trestat všechny činy odporující státním zájmům a naopak zase prospěšné činy musí být odměněny. Zákony pak musí být závazné pro všechny bez výjimky, protože jen takové právo může přispět k vnitřnímu sjednocení a dát státu potřebnou vojenskou sílu. Právníkům ve státě Čchin se již nejednalo o harmonii se světovým řádem, nýbrž o politickou zbraň vládnoucí třídy proti lidu na straně jedné a o nástroj boje proti ostatním státům na straně druhé.

Proto na rozdíl od „morálního“ pojetí prvního názoru se právo státu Čchin nesnažilo skrývat svou drastickou krutost, ale naopak ji zdůrazňovalo jako prostředek trestní prevence. Je nepochybné, že společenský řád podepřený tímto právem měl důležitou úlohu při úspěšných vojenských výbojích státu Čchin, které nakonec vedly k sjednocení Číny roku 221

př. n. l. a ke vzniku dynastie Čchin jako vládkyně celé Číny. První reformy ve státě Čchin jsou spjaty s kancléřem Šang Jangem, jehož učitelem byl Li Kchuej, žijící pravděpodobně ve 4. st. př. n. l.

Sjednocení Číny pod dynastií Čchin však nemělo dlouhé trvání. Již po patnácti letech byla dynastie svržena rolnickým povstáním a je pochopitelné, že panovníci nové dynastie Chan nemohli dost dobře používat značně diskreditované teorie právnícké školy. Stále více se dostávalo do popředí konfuciánství, které se pak v 1. st. př. n. l. stalo oficiální státní ideologií. Za nějakou dobu nezůstalo po učení právníků téměř ani stopy. Nicméně je zajímavé pozorovat, jak se v politické praxi chanského státu mísí tradiční pojetí světové harmonie a morálního pojetí práva s praktickými právními opatřeními v denní praxi. Nedbajíce nebezpečí určitého přílišného zjednodušení, mohli bychom říci, že v právní teorii se uplatňovala spíše stránka morální, zatímco právní praxe byla stejně krutá jako za rozkvětu školy právníků o několik století dříve.

Právo neodvozovalo svou platnost přímo z předpokládaných zásad světové harmonie, protože bylo jen jednou z řady součástí svérázného konglomerátu norem společenského styku. Překládáme tento pojem obvykle slovem *řity* (li). Řity se vyvíjely značně dlouhou dobu a k jejich upevnění přispěly rituální sbírky *Li-ťi* a *I-li*, jejichž stáří není přesně známo. I když některé části mohou být mnohem starší, je nepochybné, že řada kapitol pochází až z počátku doby Chan (206 př. n. l. — 220 n. l.). Slovem řity označujeme nejen různé kulturní a společenské obřady, ale spadá sem i vojenská příprava v různých oborech, ceremoniální hudba, předpisy o způsobu jednání v rodině i s lidmi různých společenských kategorií a konečně — což nás zvláště zajímá — i právo.

Pod právem máme na mysli ovšem jen právo trestní, protože většina ostatních oblastí práva byla vyhrazena rozhodování hlavy rodiny, místním zvykům apod. Právě spojení s řity poskytuje právu jeho třídní platnost v konfuciánském pojetí. Řity jsou závazné jen pro vyšší společenské třídy (v teorii pro „dokonalé lidi“, tzv. *tün-c'*), nikoli pro všechny obyčejné lidi, kteří musí být spravováni trestním právem. Je přirozené, že jednotliví příslušníci vládnoucí třídy byli také někdy postiženi stejnými trestními sankcemi, jako ostatní lid, ale pak muselo jít téměř výhradně o zločiny politické, u kterých přirozeně se panovník nemohl spoléhat jen na morální donucení. Každý takový čin proti zájmům vládce byl pochopitelně porušením řitů, porušením jednoho z pěti základních vztahů mezi vládcem a poddaným a proto se pak i trestní právo stávalo součástí řitů.

Ať již tedy teorie o přednosti řitů byla jakkoliv zdůrazňována, mělo přece trestní právo velký význam již od nejstarších dob. Teorie se s touto historickou skutečností vypořádala poměrně snadno proslulým tvrzením, že „tresty se ukládají, aby bylo možno vyhnout se dalším trestům“. Tato kon-

cepcce se objevuje již v nejstarší písemné právní památce, zachované v kapitole o trestním právu (L ů s i n g) K n i h y d o k u m e n t ů (Š u f i n g). Tvrdí se v ní, že pojem „práva, zákona“ (fa) pochází nikoli od Číňanů samých, ale od barbarských kmenů Miao, žijících v jižní Číně. Slovo „fa“ bylo pro ně označením pěti krutých trestů.

Tyto zprávy jsou sice zajímavé, lze však těžko říci, do jaké míry jsou spolehlivé. Z doby pozdější se dovídáme, že 536 př. n. l. sestavil C'Čchan trestní zákoník pro stát Čeng, 513 vytvořil Čao Jang podobný ve státě Ťin a konečně v roce 501 měl Teng Si-c' napsat zákoník na bambusových destičkách pro stát Čeng. Ze všech těchto zákoníků se zachovaly jen tituly a nemůžeme o nich říci nic bližšího. Moderní historická díla se proto o nich prakticky nezmiňují.

Daleko podrobnější zprávy máme však o dalším zákoníku K n i h a Z á k o n ů (F a f i n g) od již zmíněného Li Kchueje. Všichni pozdější badatelé o obecných dějinách i o dějinách práva zdůrazňují jeho veliký význam jak pro rozvoj dalšího čínského zákonodárství, tak i pro tehdejší dějiny Číny. Jako příklad stačí uvést názor Kuo Mo-žův, který téměř doslovně opakuje i známý specialista na dějiny Válčicích států (403—221 př. n. l.) Jang Kchuan.¹⁾ V knize D o b a o t r o k á ř s t v í Kuo Mo-žo praví: „Můžeme vidět, že Li Kchuejova K n i h a z á k o n ů není jen velkou sbírkou práva všech států za období Válčicích států, ale že je také základem všech zákonů po době Čchin a Chan. Máme zde před sebou zárodek ducha státní mašinerie bránící soukromé vlastnictví v období feudalismu.“²⁾

Podobně se vyslovuje i evropský badatel v oboru čínského práva Jean Escarra: „Li Kchuej... je autorem významného zákoníka, prvního základu všeho čínského říšského zákonodárství.“³⁾ O pozdějším vývoji práva za dynastie Chan říká: „...obsahovalo téměř všechny prvky, které byly později obsahem dynastických zákoníků od doby Tchang, protože Li Kchuejem vypracovaný základ zůstal zachován bez znatelných změn.“⁴⁾

Nejstarší zpráva o Li Kchuejově K n i z e z á k o n ů pochází z právní kapitoly oficiálních dějin dynastie Ťin (Ť i n š u, S i n g - f a č'). Dynastické dějiny Ť i n š u byly dokončeny roku 644⁵⁾ a jejich právní kapitola je druhou svého druhu. První právní kapitola vůbec je součástí dějin dynastie Předních Chan (C h a n š u), které byly napsány koncem 1. st. n. l. Dozvídáme se z ní však více o filosofických názorech jejího autora Pan

¹⁾ Jang Kchuan, Š a n g J a n g o v y r e f o r m y (Š a n g J a n g p i e n - f a), Šanghaj 1957, str. 37, pozn. 5; Čchin Š'Chuang, Šanghaj 1956, str. 72 a 85; Dějiny válčicích států (Čan-kuo š'), Šanghaj 1955, str. 90—92 a str. 102, pozn. 3.

²⁾ Nu-li-č' š'-ta), Peking 1954, str. 32.

³⁾ Le droit chinois, Pékin-Paris 1936, str. 33.

⁴⁾ Tamtéž, str. 95.

⁵⁾ Je ovšem možné, že právní kapitola přijala své informace z obdobného díla S i n g - t e č' od Cang Jung-sü z let 479—488.

Kua (32—92) než o skutečném vývoji práva. V právní kapitole *Tin šu* nacházíme poměrně podrobný výklad o Li Kchuejově zákoníku: „Li Kchuej shromáždil a uspořádal zákony všech států a napsal *K n i h u z á k o n ů*. Domnívá se, že pro vládu králů nebylo žádného naléhavějšího problému než lupiči a bandité, začínaly jeho zákony ustanoveními o „Lupičích“ a „Banditech“. Protože lupiči a bandité musí být obviněni a zatýkáni, napsal dva svazky „Chytání jako do sítí“ a „Zatýkání“. Jeden svazek věnoval různým ustanovením, zabývajícím se „Pohrdavým a úskočným překračováním městských hradeb“, „karbaněním“, „nepoctivostí při vypůjčování a půjčování“, a „hrubým porušováním nařízení krajní rozmařilostí“. V jednom ustanovení vytvořil pravidla pro zvyšování nebo snižování trestu. Napsal tedy jen šest svazků, ale všechna tato nařízení se zabývala pojmenováním zločinů“.⁶

Tento údaj se pak stává základem všech pozdějších zpráv v právníkové literatuře doby Tchang (618—906) i dob pozdějších. Mnohem podrobnější rozvedení tohoto citátu nacházíme pak u plodného autora Tung Jüe (1620—1686), žijícího v bouřlivé době na rozmezí dynastie Ming a Čching. V první polovině svého života, než se stal buddhistickým mnichem, napsal naprostou většinu svých 112 prací. Již v letech 1641—1642, kdy mu bylo teprve 22 let, sestavil rozsáhlou historickou příručku *S t u d i e o s e d m i s t á t e c h*, která byla velmi užívána jak pro důležitost svého tématu, tak i pro přehledné zpracování. Formou citátů ze starých i nových knih shrnul Tung Jüe údaje o státní organizaci a administrativě nejdůležitějších sedmi států období Válčících států. Text Li Kchuejovy *K n i h y z á k o n ů* tehdy již neexistoval a tak Tung Jüe přejal své údaje z *N o v ý c h z k o u m á n í (S i n l u n)* významného filosofa Chuan Tchan (asi 43 př. n. l. — 28. n. l.) z doby Čan.

Za poslední mandžuské dynastie Čching (1644—1911) se velmi rozvinuly metody historické a filosofické kritiky. Zájem na dokonalejším poznání minulosti vedl k tomu, že četní učenci se pokoušeli rekonstruovat staré ztracené spisy na základě dílčích fragmentů, zachovaných jako citáty ve starých encyklopediích nebo jiných publikacích. Např. proslulý učenec Jen Kche-fün sestavil monumentální sbírku dostupných fragmentů 3495 autorů od nejstarších dob do 6. st. n. l.⁷ Jinou sbírku⁸ sestavil asi v 19. století Chuang Š', o němž není jinak téměř nic známo. Tam je rekonstruována i Li Kchuejova *K n i h a z á k o n ů* celkem na 77 čínských dvoustranách, což představuje vlastně 154 malých stran textu. Je však pozoruhodné, že tento rozsáhlý text neobsahuje vůbec obsažný a dlouhý citát o Li Kchuejo-

⁶ *Tin šu* 30, 5a.

⁷ *Čchuan šang-ku San taj Čchin Chan San kuo Liou čchao wen*, uveřejněna 1815.

⁸ *Čan-süe tchang cchung-šu*, uveřejněna asi až 1925.

vi z Chuan Tchana, jak jsem jej zčásti citoval z Tung Jüeovy Studie o sedmi státech.

Spolu s jinými nám také tato okolnost naznačuje, že zde není něco v pořádku buď s Chuang Š'ovou rekonstrukcí nebo i s Li Kchuejovou Knihou zákonů. U značného počtu starých čínských textů můžeme obvykle pozorovat opačný postup: nejstarší bibliografické kapitoly dynastických dějin nebo jiné prameny citují obvykle mnohem větší počet kapitol těchto děl a podávají o nich podrobnější zprávy než prameny pozdější. To je ovšem zcela pochopitelné. Naproti tomu situace s Li Kchuejovým zákoníkem je zcela odlišná. Nejstarším pramenem, zmiňujícím se o Li Kchuejovi jsou Historické zápisky (Š' fí) nejvýznamnějšího čínského historika S'-ma Čchien⁹, dokončené pravděpodobně koncem 1. stol. př. n. l. Ty se zmiňují o Li Kchuejovi několikrát, ale vždy jen jako o významném národohospodáři, zabývajícím se naukou o výnosu půdy. Naproti tomu neuvádějí zcela nic o Knize zákonů a dokonce ani ne o nějakých právních zájmech Li Kchuejových. Zcela podobná je situace u druhého starého pramene, zmíněných dynastických dějin Chan šu. Dalo by se logicky předpokládat, že jejich právní kapitola — vůbec první v dynastických dějinách — by se rozhodně měla o Li Kchuejovi zmínit již proto, že Pan Ku se v ní pokoušel podat stručný a svérázný nástin dějin čínského práva od nestarších dob. Opět ani v Chan šu nenacházíme však ani slovo o Li Kchuejově Knize zákonů.

Určitou narážku, která by se mohla vztahovat na Li Kchueje, nacházíme až v dějinách dynastie Wej, které v roce 553 sestavil Wej Šou. Zmiňuje se v nich, že Šang Jang (Li Kchuejův žák) přišel do státu Čchin s Knihou zákonů o šesti svazcích.¹⁰ Není vyloučeno — jak na to poukázal již Ogawa Tatsuki¹¹ — že oba texty v Ťin šu a Wej šu přejímají z Úvodu k zákonům státu Ťin od Čang Pcheje z konce 3. stol. n. l.¹² Kdybychom uznali tuto teorii, zmenšila by se časová mezera mezi předpokládaným napsáním Li Kchuejovy Knihy zákonů (asi 400 př. n. l.) a první delší zmínkou v Ťin šu (644 n. l.) asi o 350 let z původních více než tisíce let. Právě tato ohromná časová mezera mezi údajnou existencí Knihy zákonů a první zmínkou o ní činí celou její existenci velmi pochybnou.

Musíme však odlišit dvě různé otázky: zda Kniha zákonů od Li Kchueje vůbec existovala a za druhé, je-li spolehlivý její nynější text.

⁹ S'-ma Čchien žil pravděpodobně v letech 145—86 př. n. l., ale datum jeho smrti je značně sporné. Někdy se uvádí datum 93 př. n. l.

¹⁰ Wej šu 111. 2a.

¹¹ V japonském článku On Li K'uei' s Fa-ching v Tójó gakuhó, Kjóto 4, 1933, str. 282.

¹² Fragment tohoto úvodu se zachoval v tchangské encyklopedii I-wen lei-fu 54. 20a, kterou její autor Ou-jang Sün předložil císaři v roce 624.

Holandský sinolog A. F. P. Hulsewé považuje text za padělek a domnívá se, že by stálo za to prozkoumat jeho původ.¹³ Toto mínění převládá buď výslovně¹⁴ nebo zejména mlčky v tom, že se tohoto textu prakticky neužívá. Někteří badatelé (Franke, Pelliot) se však spokojili zjištěním, že nynější text je nespolehlivý, jiní (Ogawa, Hulsewé) vůbec nevěří v existenci *K n í h y z á k o n ů*. Opírají se při tom především o argumentum ex silentio, předpokládajíce, že není možné, aby tak významný zákoník nebyl vůbec zmíněn po tak dlouhou dobu.

Můžeme tedy zatím soudit, že současně existující text *K n í h y z á k o n ů* je pozdní falsum, kterému nelze přisuzovat žádné hodnověrnosti. Uvědomíme-li si však, že máme ještě k dispozici rozsáhlý citát o Li Kchuejově *K n í z e z á k o n ů* od Chuan Tchana, který žil v 1. st. př. n. l. a v 1. st. n. l., zdá se, že by tím mohl být vyřazen argument Ogawy a Hulsewé. Lze přirozeně předpokládat, že Chuan Tchan — žijící asi o 400 let později než Li Kchuej — mohl mít ještě k dispozici některé spolehlivé prameny, jež zmizely později v některé z četných katastrof, které pravidelně decimovaly čínské knižní fondy.¹⁵

Téměř všichni současní čínští vědci citují bez jakýchkoliv pochybností údaje *Ťin šu* nebo jiných tchangských pramenů, aniž by je znepokojovala otázka nápadně dlouhého období téměř tisíce let, kdy nebylo o *K n í z e z á k o n ů* nic známo a aniž by na druhé straně znali citáty z Chuan Tchana v té podobě, jak je uvádí Tung Jüe. Jestliže se ovšem nepokusili ujasnit pramennou hodnotu tohoto údaje, pak se tím do značné míry podlamuje důvěryhodnost jejich dalekosáhlých závěrů jak pro dějiny období Válčících států, tak pro dějiny starého práva.

Jedinou výjimkou je citovaný badatel Jang Kchuan, který ve své největší knize plně využívá Chuan Tchanova citátu.¹⁶ Není však možné spokojit se pouze konstatováním, že Chuan Tchan byl dobře informován o Li Kchuejovi a popřít takto názory Ogawy a Hulsewého. Musíme naopak prozkoumat podrobně, odkud mohl v 17. století Tung Jüe tento Chuan Tchanův citát převzít. Je totiž opět na první pohled značně podezřelé, že žádný z tchangských komentátorů *Historických zápisů* a

¹³ *Remnants of Han law*, Leiden 1955, str. 30.

¹⁴ Sun Sing-jen (1753—1818) se zmínil, že text obsahuje buddhistické termíny, což je naprostý anachronismus, protože buddhismus přišel do Číny až v 1. st. n. l. a jeho rozkvět spadá až do doby o několik set let pozdější. Podobného argumentu použil později P. Pelliot, *Notes de bibliographie chinoise. Le droit chinois*, Bulletin de l'École française d'Extrême Orient 9, 1909, str. 124. Podobně se vyjadřuje i Otto Franke *Studien zur Geschichte des konfuzianischen Dogmas und der chinesischen Staatsreligion*, Hamburg, 1920, str. 120 a japonští sinologové Asai Torao, Higašikawa Tokudži a Niida Noboru (Hulsewé, *Remnants*, str. 65—66).

¹⁵ Např. v letech 191, 311 a 314. Viz Bielenstein, *The Restoration of Han Dynasty*, Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities 28, 1954, str. 9.

¹⁶ *Dějiny Válčících států*, str. 102.

Ch an š u se o tomto Chuan Tchanově citátu nezmiňuje, ačkoli museli mít ještě k dispozici jeho dílo *N o v á z k o u m á n í*. Podle množství údajů, které tito komentátoři sebrali v nejrůznějších pramenech je naopak zřejmé, že měli velmi živý zájem o Li Kchueje, který se po prvé vůbec pokusil odhadnout výnosnost půdy a důsledky, které z toho plynuly pro životní úděl rolníků. Kromě toho je ještě známo, že někdy po době Tchang nebo v době Sung (960—1279) se Chuan Tchanovo dílo ztratilo, takže je otázka odkud mohl Tung Jüe čerpat svůj údaj. Tung Jüe mohl mít stěží k dispozici více fragmentů než máme dnes my¹⁷ a je proto velmi pozoruhodné, že žádný z těchto fragmentů se o Li Kchuejovi vůbec nezmiňuje a tím méně obsahuje celý rozsáhlý citát. Jang Kchuan tvrdí, že Tung Jüe mohl tento údaj převzít nikoliv přímo z Chuan Tchanova díla, ale nepřímo prostřednictvím některé pozdější práce. Tato hypotéza nám stěží pomůže, protože nevíme o žádném podobném díle a údaje Tung Jüeovy jsou zcela ojedinělé.

Jang Kchuan ovšem rovněž nevyjádřil žádné pochybnosti o věrohodnosti tradice o existenci *K n í h y z á k o n ů*¹⁸ a z tohoto hlediska tedy otázka věrohodnosti Tung Jüeovy nabývá zvláštního významu. Přijdeme-li k závěru, že údajný Chuan Tchanův výrok je autentický, nebudeme mít celkem důvodu pochybovat o existenci *K n í h y z á k o n ů*. Jestliže se naopak přesvědčíme, že i zde jde o podvrh, pak bychom měli před sebou pozoruhodný případ trojí falsifikace téhož textu: po prvé v 7. st., po druhé v 17. st. a po třetí v 19. stol. Jelikož se touto otázkou dosud nikdo nezabýval, musíme ji podrobit podrobnějšímu zkoumání.¹⁹ Konečné závěry pak budou mít širší platnost než jen pro posouzení této speciální otázky.

Chuan Tchan byl skutečně velmi všestranný autor, který nám i v poměrně málo zachovaných zlomcích svého díla zanechal důkaz svých encyklopedických zájmů. Z některých jeho výroků vysvítá, že měl skutečně zájem o právo, ale nikde nemáme nejmenší zmínky o Li Kchuejovi. Jelikož se jeho dílo nezachovalo, nemůžeme přirozeně podat konečný důkaz, o čem se v něm psalo a o čem nikoli. Můžeme se však pokusit podat alespoň nepřímé důkazy. Zmínil jsem se již, že Chuan Tchanovo dílo se ztratilo nejméně pět set let před dobou Tung Jüeova života. Datum nelze pochopitelně určit, ale nejspíše k tomu došlo ve velkých zmatecích na konci dy-

¹⁷ Máme dvě rekonstrukce Chuan Tchanova díla. První, kterou pořídil 1802 Sun Feng-i, je velmi neúplná a naprosto nespolehlivá. Daleko lepší je rekonstrukce Jen Kche-füna z roku 1815, ale ani ta není úplná. Kromě toho jen Kche-fün nalezené fragmenty někdy upravoval, takže musíme vždy srovnat jeho údaje s původními prameny.

¹⁸ Jang Kchuan se nezmiňuje nikde o Ogawově článku z roku 1934 a pravděpodobně jej nezná.

¹⁹ Pro detaily odkazuji na svou práci *The Canon of Laws by Li K'uei — A Double Falsification?*, Archiv Orientální 27, 1959, 1, str. 96—121. Stručně jsem se problémem Li Kchuejova zákoníka zabýval i v *Právněhistorických studiích V*, 1959, str. 324.

nastie Tchang, počátkem 10. století. Za následující dynastie Sung vznikají znovu rozsáhlé kompilace nejrůznějších citátů ze starších i novějších knih. Na rozdíl od tchangských encyklopedií však žádná z nich necituje Chuan Tchanův údaj o Li Kchuejovi, ačkoli první údaje o jeho Knize zákonů pocházejí ze 7. st., jak jsme viděli. Jediný citát z Chuan Tchana, který nacházíme v díle *Cheng-chuang Sin lun* od Kchung Pching-čunga (asi 1040—1015) pochází z doby Sung, všechny ostatní citáty z této doby jsou přebírány z dřívějších knih, které nyní máme k dispozici.

Jen Kche-fün pocházel ze stejného města Wu-čcheng v provincii Če-fiang a dobře znal Tung Jüeovo dílo. Jestliže nezahrnul Chuan Tchanův citát o Li Kchuejovi pod jednoho ani pod druhého ve své kompilaci, pak jej zřejmě nepokládal za věrohodný. Tung Jüe cituje Chuan Tchana ne jednou, ale celkem patnáctkrát, avšak nikoliv jednotně, nýbrž čtyřmi různými způsoby. Jen dva citáty známe odjinud, všechny ostatní podává toliko Tung Jüe. Znovu se objevuje otázka, odkud je mohl vzít.

Každá kapitola Tung Jüeova díla obsahuje řadu citátů, doprovázených případně i jeho vlastními úvahami. Je velmi nápadné, že kapitola o trestním právu ve státě Wej neobsahuje nic jiného než rozsáhlý Chuan Tchanův citát a ještě rozsáhlejší Tung Jüeovy komentáře a vysvětlivky. Bez tohoto citátu by Tung Jüe neměl naprosto co říci o právu Wej.

Koncem 18. století nařídil císař Čchien-lung sestavení ohromné sbírky knih *Úplná sbírka knih čtyř oddílů* (*S'-kchu čchüan-šu*). Z velmi četných prací Tung Jüe sem byla zahrnuta jen *Studie o sedmi státech*, zatímco čtyři jiná díla byla jen zachycena v příslušném katalogu z r. 1782. Tento katalog podává podrobný posudek o *Studii o sedmi státech*, v němž Tung Jüeovi vytýká především značnou nedbalost při citování. Tung Jüe často cituje z jedné knihy, ale uvádí jinou, s oblibou cituje z dřívějších knih pro posouzení událostí, které se staly později nebo naopak zase cituje z knih příliš pozdních, když máme ještě k dispozici zprávy starší a původnější. Někdy dokonce cituje údaje, které však v citované knize nejsou. Celkem tedy katalog vytýká Tung Jüeovi nedbalost a nekritické používání pramenů, neuvádí však žádný případ přímého zfalšování.

Nečiní tak ani někteří jiní kritici, zejména vydavatel jeho knihy Čchien Si-cuo (asi 1801—1844). Právě tak se žádný z nich nezmiňuje o citátu z Chuan Tchana. To však lze snadno vysvětlit tím, že jim buď nebyla ještě přístupna žádná rekonstrukce Chuan Tchanova díla nebo že si byli vědomi jejích neúplnosti a nespolehlivosti. Při kritice Tung Jüeova díla si proto raději vybírali práce, které byly přístupny v úplnosti, aby mohli posouzení provést daleko lépe.

Tung Jüe napsal *Studii o sedmi státech* v pouhých 22 letech,

ale přesto ji nedokončil, jak na to poukazuje Čchien Si-cuo. Autor Tung Jüeova životopisu Liou Fu (1889—1934)²⁰ ukazuje na nevyrovnanost jeho povahy, která jej často vedla k přerušování prací nebo jejich pálení. Tung Jüe měl sice od mládí dokonalé klasické vzdělání, ale přece jen nemohl mít v tak mladém věku dosti zkušeností a obezřetnosti, aby mohl sestavit zcela spolehlivé dílo. Poté co Čína byla obsazena mandžuskými vojsky, odešel Liou Fu v 36 letech do kláštera a věnoval se již jen téměř výhradně buddhistickým studiím.

Jak jsem již řekl, nemůžeme nijak dokázat, že Tung Jüe skutečně vědomě falšoval Chuan Tchanův citát. Je však zcela zřejmé, že onen rozsáhlý citát nemůže pocházet z Chuan Tchanova díla z četných uvedených důvodů. V Tung Jüeho době se stejně jako dnes uznávala existence Li Kchuejovy *Knihy zákonů*. Je to pravděpodobné, že Tung Jüe znal citát z právní kapitoly *Dějín Ťin* (Ťin šu) a že se mu — stejně jako nám — zdála velmi podivnou dlouhá časová mezera mezi údajným sepsáním *Knihy zákonů* a první zmínkou o ní. Právě tak znal z Chuan Tchanovy biografie v *Dějínách Pozdních Chan* (Chou Chan šu) Chuan Tchanův zájem o právo a s určitou dávkou „logiky“ usoudil, že by tento citát mohl pocházet od něho.

Poněkud odlišný názor zastává nově profesor Jang Kchuan.²¹ Domnívá se, že jde o vědomý padělek ze strany Tung Jüeho, který se navíc pokusil zamaskovat dlouhými komentáři. Takovýto padělek nelze ovšem přísně hodnotit z hlediska dnešních zásad textové kritiky. V době Ming se podobné zásahy do původních děl prováděly dosti často a Tung Jüe nijak zvlášť nevybočil z tohoto špatného, ale běžného zvyku.

Můžeme se nyní pokusit vyjasnit některé okolnosti, které vedly k trojímu podvrhu u jediné knihy a zároveň také důvody, proč si těchto podvrhů až do nejnovější doby téměř nikdo nepovšiml, ale naopak, pouhá zmínka o tomto díle se stávala základem nejdalekosáhlejších závěrů.

Základní odůvodnění musíme hledat v síle čínské tradice, která velmi důkladně ovlivňovala pozdější teorii i praxi. Každé zjištění, že některá instituce existovala v dávné minulosti, jí dávalo oprávnění k existenci i mnoho set let později. K odůvodnění některých opatření nestačilo dokázat, že nový systém je lepší, ale daleko účinnější bylo dokázat, že má dlouhou tradici. Je to poněkud paradoxní, ale tímto způsobem by snad bylo možno odůvodnit i mlčení pramenů z doby Chan o existenci Li Kchuejovy *Knihy zákonů*. V úvodu jsem se zmínil o naprosto rozdílném chápání práva konfuciánci a školou právníků. Živým příkladem školy práv-

²⁰ Životopis se nazývá *Si-jou pu cuo-čuo Tung Žuo-jü čuan* a je připojen k řadě vydání Tung Jüeova románu *Si-jou pu* (Pokračování Putování na západ). Poslední vydání vyšlo 1955 v Pekingu a životopis má 62 stran.

²¹ Vyjádřil jej v dopise, v němž zaujímal stanovisko ke konceptu mého článku, uveřejněného v Archivu Orientálním.

níků byla praxe státu Čchin, poraženého v roce 211 př. n. l. a nahrazeného dynastií Chan. S postupujícím upevňováním konfuciánství jako oficiální státní ideologie v 2. a zejména 1. století př. n. l. musel vliv teorií právnícké školy nejen slábnout, ale přímo být potlačován. Jestliže chanští panovníci chtěli dokázat převahu konfuciánského světového názoru a právního pojetí, pak přirozeně nemohli zdůrazňovat úlohu právního kodexu Li Kchuejova, který by představoval nejtypičtější produkt školy právníků.

Někteří čínští badatelé používají této úvahy, aby vyvrátili citovaný argument *ex silentio*, který sám o sobě nebývá obvykle příliš přesvědčivý. Dovozejí pak, že právě proto se první zachované zprávy o Knize zákonů objevují až na počátku dynastie Tchang, která brzy po svém založení stála před naléhavými problémy kodifikace. Vytvoření četných zákonů i zákoníku volalo přímo po tom, aby se jejich tvůrci seznámili se starými právními tradicemi. Mohli pak k tomu použít některých pramenů, které již dlouhou dobu existovaly, ale nebyly z pochopitelných důvodů užívány a které nám nyní již nejsou k dispozici.

Argumenty těchto vědců jsou do jisté míry správné, ale přece jen je stěží možné zcela je uznat. Je pochopitelné, že konfuciánci za doby Chan neměli žádného důvodu propagovat nauky školy právníků, ale nelze předpokládat, že by se v ostrých polemikách nikdy nezmnínili o Li Kchuejově Knize zákonů, kdyby ta skutečně existovala. Známe např. knihu *Rozhovory o soli a železe* (*Jen-tchie lun*),²² kde se představitelé konfuciánské státní moci velmi jedovatě vypořádávají s argumenty právníků a sahají při tom často k příkladům z historie.

Naopak můžeme uznat a použít tu část argumentů, která zdůrazňuje, že kompilátorům za doby Tchang přišla vhod každá zmínka o prvotních zákonících starého práva. Jak se nyní obecně uznává, dochází za doby Tchang k přelomu ve vývoji čínského práva nebo — lépe řečeno — začíná jeho nová etapa. Jestliže předtím byl právní řád představován pestrou směsí císařských nařízení, které byly vydávány při různých příležitostech, netvořily jednotný celek a vzájemně si i někdy odporovaly, vzniká na začátku Tchangů po prvé uspořádaný právní systém, zachycený v zákoníku *Tchang lü su i* (*Výklad a komentáře k tchangským zákonům*). Konfuciánská teorie práva existovala sice i nadále, ale praxe byla již zcela ovládnuta praktickými právními opatřeními, které se v podstatě nijak zvlášť nelišily od systému názorů a praxe staré školy právníků. Nauka právníků nemohla se již mocnému konfuciánství stát nijak nebezpečnou a naopak nebylo již důvodu k popírání zřejmých souvislostí. Navíc ještě velmi působila zmíněná síla tradice, která poskytovala novému tchangskému zákoníku historické odůvodnění.

²² V této knize jsou zachyceny názory vyslovené v diskusi o významu státní monopolisace v roce 81 př. n. l.

Zmínil jsem se však i o jiných zákonících, které existovaly v některých částech Číny již dlouho před Li Kchuejovou *Knihou zákonů*. Proč nebyl vzat za vzor žádný z nich? Věhlasný politik Wej Čeng (581—643) a jeho právní poradci byli při kompilaci *Ťin šu* nepochybně daleko více přitahováni ucelenou a v praxi vyzkoušenou naukou právníků než stručnými, málo říkajícími záznamy o předcházejících zákonících a jejich autorech. Pan Ku (32—92), autor *Dějín Předních Chan* (*Chan šu*), se nezmiňuje o žádné Li Kchuejově *Knize zákonů*, ačkoliv uvádí dílo mistra Li (*Li - c'*) o dvaceti kapitolách. Zařadil však přesto Li Kchueje jako prvního ze školy právníků v bibliografické kapitole *Chan šu* (30. kap.), protože Li Kchuej byl ministrem vévody Wena ze státu Wej a tudíž nejstarším představitelem celé školy právníků, ačkoli jeho osobní zájmy platily spíše národnímu hospodářství. Byl však učitelem Šang Janga, tvůrce krutých zákonů státu Čchin, a musel proto platit za prvního ze školy právníků. Když pak tvůrcové tchangského zákoníku hledali staré tradice na podepření současného práva, museli ovšem určit jako autora nejstaršího zákoníku přirozeně osobu, která byla v bibliografické kapitole *Chan šu* uvedena jako první z právníků.²³

Jak jsem se již zmínil, vedly podobné „logické“ úvahy pravděpodobně i Tung Jüeho, když poněkud pozměněný a rozšířený citát z právní kapitoly *Dějín Ťin* (*Ťin šu*) vložil do pera Chuan Tchanova, aby tak poskytl ještě důkladnější historický základ staré tradici. Je však pozoruhodné, že tato síla staré tradice působí ještě i nyní, celé čtvrtstoletí po Ogawově článku, s nímž se podle mých znalostí žádný z čínských historiků nevypořádal. Není přirozeně nutné, aby s ním souhlasili ve všech jeho závěrech, ale i mnou provedený důkaz nevěrohodnosti Tung Jüeova citátu svědčí ještě jednou přinejmenším o tom, že při jakékoli zmínce o Li Kchuejově *Knize zákonů* a jejím významu je nutné důrazně upozornit na její velmi spornou hodnotu. Jen tak bude možné získat si nezkreslený obraz vývoje starého čínského právního řádu.

²³ Toto vysvětlení podal již Ogawa na str. 309 citovaného článku.

Das altchinesische Recht wurde durch zwei verschiedene Anschauungen beherrscht. Die erste, universalistische, war auf eine moralische Bewertung der Handlungen der Menschen gestützt, die mit der universalistischen Ordnung der Welt und des Weltalls in keinem Widerspruch stehen sollten. Diese Anschauung hatte eine scharfe moralische Klassenunterscheidung zum Grunde und war darum nur für die höheren Klassen verbindlich. Später hat sie sich zu einer konfuzianischen Rechtstheorie entwickelt, die immer die moralische Seite betonte.

Die andere Anschauung, die der Rechtsschule (fa-chia), entstand später im 4.—3. Jhr. v. u. Z. und sprach sich nachdrücklich für eine allgemeine Geltung sehr straffen Rechtes aus, das die Interessen eines starken Staates schützen und fördern sollte. Auch in der Theorie ist hier das Recht zu einer Waffe des Klassenstaates geworden: Die universalistische Theorie musste jedoch auf konkreter Justizpraxis basiert werden, die natürlich praktisch viel näher den strengen Lehren der Rechtsschule als ihrer eigenen moralischen Theorie stand.

Fa-ching (Der Klassiker des Rechtes), einer der ältesten Rechtskodexe, wird einem gewissen Li K'uei (4. Jhr. v. u. Z.) zugeschrieben, allerdings erst in der Geschichte der Chin-Dynastie (Chin shu), die im 7. Jhr. entstanden ist. Die Lücke von ungefähr 1000 Jahren macht diese Information sehr verdächtig. Nichtdestoweniger wird sie fast allgemein als sehr wichtig betrachtet, da dieser Kodex als das erste Bindeglied der späteren Entwicklung angesehen wird. Schon in 1933 hat der Japaner Ogawa wichtige Argumente gegen die Existenz von Fa-ching ausgesprochen, von denen aber leider nicht gesprochen wird. Der heute erhaltene Text des Fa-ching in Huang Shih's Han-hsüeh-fang ts'ung-shu stellt offensichtlich eine Fälschung dar.

Es existieren aber auch wichtige Zitationen aus dem Fa-ching bei Tung Yüeh (1620—1686) in seinem Buch Ch'i-kuo k'ao (Studie über die Sieben Staaten), das in 1641—1642 geschrieben wurde. Als Quelle wird hier Hsin lun (Neue Erörterungen) von Huan T'an (ca. 43 v. u. Z.—28 u. Z.) zitiert, das dem angeblichen Fa-ching zeitlich viel näher ist. Wenn diese Zitationen authentisch wären, dann würde die Frage zugunsten der Existenz des Fa-ching entschieden. Dies ist aber nicht der Fall, weil diese Zitate ebenso wenig verlässlich sind, als alle anderen Informationen und es handelt sich in aller Wahrscheinlichkeit um eine dreifache Fälschung: die erste Nachricht über Fa-ching im 7. Jhr., die Zitate im 17. Jhr. und der „vollständige“ Text im 20. Jhr. — das alles wurde gefälscht.

Ein Grund für diese Fälschungen ist wohl in der grossen Ehrfurcht vor alten Traditionen in China zu suchen. Was im Altertum gegolten hatte, das musste seine Gültigkeit auch später behalten. Wollte man also im 7. Jhr. im neu vereinigten Reiche der T'ang die Verbindlichkeit des neuen Kodexes begründen, dann war es nötig diesem Kodex einen Vorfahren aufzusuchen (den Fa-ching von Li K'uei), selbst wenn dieser nie existierte. Eine eingehende Besprechung dieser Probleme wurde vom Autor unter dem Titel *The Canon of Laws by Li K'uei — A Double Falsification* in Archiv Orientalní 27, 1959, 1, Ss. 96—121 veröffentlicht.